והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר [1]אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני: סי' אש"ה וקרק"ע עז"ר זא"ה שת"י הברכו"ת תגר"י פחת"י: א"ר אלעזר [א]כל אדם שאין לו אשה אינו אדם שנאמר [2]זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם ואמר רבי אלעזר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם שנא' [3]השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב [4]אעשה לו עזר כנגדו [א]זכה עוזרתו לא זכה כנגדו ואיכא דאמרי ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן כניגדו זכה כנגדו לא זכה מנגדתו אשכחיה רבי יוסי לאליהו א"ל כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חיטין חיטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו וא"ר אלעזר מאי דכתיב [5]זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב [6]ונברכו בך כל משפחות האדמה אמר ליה הקב"ה לאברהם שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא בשביל ישראל [7]כל גויי הארץ אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל ואמר רבי אלעזר עתידים כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר [8]וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים [9]על הארץ יעמדו ואמר ר' אלעזר אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו רבי אלעזר חזיא להיא ארעא דשדי ביה כרבא לפותיא א"ל אי תשדייה לאורכיך הפוכי בעיסקא טב מינך רב על לביני שיבלי חזנהו דקא נייפן אמר להו אי נייפת איתנופי הפוכי בעיסקא טב מינך אמר רבא [ג]מאה זוזי בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה ולא עוד אלא מגניא ליה אארעא ומרמיא ליה תיגרי אמר רב פפא זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכן זבין ולא [ב]תיזול הני מילי ביסתרקי אבל גלימא לא מיתרמיא ליה (א) טום ולא תשפיץ שפוץ ולא תיבני [ד]שכל העוסק בבנין מתמסכן קפוץ זבין ארעא מתון נסיב איתתא נחית דרגא נסיב איתתא סק דרגא בחר שושבינא א"ר אלעזר [ה]בר אבינא [ו]אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר [9]הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם וכתיב [10]אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר רב הוה מיפטר מרבי חייא אמר ליה רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממותא ומי איכא מידי דקשה ממותא נפק דק ואשכח [11]ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי [ז]טלופחי עבדא ליה חימצי חימצי עבדא ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא לך אמך אמר ליה אנא הוא דקא אפיכנא לה אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך את לא תעביד הכי [ח]שנאמר [12]למדו לשונם דבר שקר העוה וגו' רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה אמר ליה רב והא קא מצערא ליה למר א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו

מן

או תקרא. לעיל מיניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק העני ומבשרך לא תתעלם היינו אוהב את שכניו שהן כקרוביו ומקרב את קרוביו ונושא בת אחותו: **כנגדו.** חלוקה עליו וסותרת דבריו: **מנגדתו.** מדלא כתיב יו"ד לשון נגדא דמלקות (ב): **חטים כוסס.** בתמיה (ג): **ואת הפעם.** מכלל דפעמים אחרים שמש ולא עלו בדעתו: **שתי ברכות.** כמו מבריך את הגפן (כלאים פ"ז מ"א): **רות המואביה ונעמה העמונית.** יצאו מהם מלכים ונביאים נעמה אמו של רחבעם ויצא ממנה חזקיה ואסא ויהושפט דהוו צדיקים גמורים וישעיהו הנביא דאמר מר אמוץ ואמציה אחים הוו (מגילה דף י:): **שיעמדו על הקרקע.** יניחו אומנותם לעסוק בחרים ובקציר: **וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט אל הארץ יעמדו: וירדו.** לשון ירידת עניות: **דשדי בה כרבא.** זרע כרוב. לישנא אחרינא כרבא חרישה כמו כרוב ותני (ב"ב דף יב.) כמה דמסיק תעלא מבי כרבא (נדה דף סה:): **לפותיא.** לרוחב הערוגה: **אי תשדייה לאורכיך.** כלומר אפילו תחזור ותחרשנה לא יועיל כלום לפי עסקא: **דהפוכי בעסקא טוב.** להרויח יותר: **דקא נייפן.** הרוח מנשבת זו בזו: **אי תניפנו.** כמה שתרצו תנופפו אין תועלת בהן לפי פרקמטיא. תניפנו לשון הניפי לי במניפה (ב"מ דף פו.): **חפורה.** שמת שסכרה מועט ואוכל עשבים ותוזו במלח: **חפורה.** ירק מן התבואה עד שלא הביאה שלים: **מגניא ליה אארעא.** ט)[משכבת אותו על הארץ] לשמור כל הלילה: י)[**ומרמיא ליה תיגרי.** בשבילה מתקוטט עם בני אדם]: **זרע.** תבואה לאכילת ביתך: **ולא תזבין.** לא תקנה תבואה מן השוק: **ואע"ג דכי הדדי נינהו.** אפילו חיטין בזול וקרקען אינו חשוב ואין לך שכר (ד) לפי השעה אפ"ה הני מתברכין. ברכה מצויה בדבר שאין לוקח בדמים ואין כלה מהר: **ברכה.** פויסו"ן בלע"ז: **זבין ולא תיזול.** מכור כלי תשמישך והשתמש בדמים בפרקמטיא קודם שתבא לידי עניות: **ביסתרקי.** כלי הבית טאפי"ט בלע"ז: **אבל גלימא.** שהיא להתכבד בלבישתה לא ימכור דלמא כי הדר בעי לה לא מתרמיא ליה הגונה כמותה: **טום.** תרגום של סתום כמו סתמום פלשתים (בראשית כו) טומינון פלשתאי. טום ולא תשפיץ אם יש לך חור קטן בכותל רעוע סתום אותו מיד ולא תרחיב בנקב לשפץ בו טיט ולבנים הרבה ליפותו: **שפוץ.** פלשטי"ר בלע"ז. ואם בעל נפש אתה להנאות בנייניך הרחב הנקב ושפליהו להיות יפה: **ולא תיבני.** לא תפיל את כל הכותל ותבנהו: **מתון נסיב איתתא.** המתן עד שתבדוק מעשיה שלא תהא רעה וקנטרנית: **נחית דרגא ונסיב איתתא.** לא תקח אשה חשובה ממך שמא לא תתקבל עליה: **שושבינא.** אוהב טוב. בחר לך אדם חשוב להדבק אחריו: **בשביל ישראל.** ליראם כדי שיחזרו בתשובה: **חימצי.** מין קטנית: **אפיך לה.** היה אומר האב לבנו אמור לאמך לעשות עדשים והוא אומר לה עשי חימצי והיא עושה עדשים: **טעמא מלפך.** פעמים שהבן מחכים את אביו אני היה לי לעשות כן (ה): **אבל אסה.** דבר שקר הוא וכתיב למדו לשונם דבר שקר: **כי הוה משכח מידי.** דבר הראוי לה:

מן

המלוה סלע לעני בשעת דחקו. מקשה ר"ת דבפ"ק דחגיגה (דף ה. ושם) אמר ומלאוהו (ו) צרות רבות ורעות זה המסלא מעות לעני בשעת דחקו ואומר ר"ת דהתם מיירי שסואל ממנו המושל מס וזקוק למכור ביתו או שדהו על כך וזה ממציא לו מעות ואם לא היה מולא למכור היו מקילין מעליו והייטו צרות רבות שצריך למכור בזול ומפסיד הכל ומסיק עלה דהייטו דאמרי אינשי זוזא לעצלא לא שכיח כלו' לקנות תבואה אין ממציאין לו מעות לתליתא שכיח כשדוחקין אותו למכור כמו תליוהו וזבין (ב"ב דף מז:) ורש"י פירש שם בענין אחר: **אפילו** ספינות הבאות מגליא לאספמיא. מכל דריש שבא לרבות אפילו הנך שאין עומדים אלא מעט בארץ: **שאין** לך אומנות פחותה כו'. אף על גב דרבי אלעזר גופיה קאמר לעיל כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם צריך לומר קרקע לבנות עליו שידור בו וגם לצורך מזונותיו כדאמר רב פפא בסמוך זרע ולא תזבין והכא מיירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע: **זבין** ולא תיזול. פי' בקונטרס לשון דלות כלומר מכור כלי תשמישך קודם שתעני וקשה דמאי שנא דנקט ביסתרקי טפי משאר מילי ונראה לר"ת כפירוש ר"ח דתיזול ענין אריגה כמו סתר וזולי בשוקא (חולין ס.) כלומר קנה בגדים ולא תארוג כי יותר תרויח בקנין מבאריגה אבל גלימא טוב לארוג דאימור לא מיתרמי ליה כרצונו:

לרתה

עין משפט נר מצוה

קג א טוש"ע אה"ע סי' א סעיף א בהג"ה:
קד ב מיי' פ"ה מהלכות דעות הלכה י:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא מתרמיא ליה כדבעי טוס ולא: (ב) רש"י ד"ה מנגדתו וכו' דמלקות הוא הס"ד: (ג) ד"ה חיטין כוסס בתמיה וכי אדם אוכל חיטין כמות שהן ולובש פשתן כמות שהוא הס"ד: (ד) ד"ה ואע"ג וכו' שכר (לפי השעה) תא"מ וכ"כ ס"א בעבודת הקרקע לפי השער: (ה) ד"ה עטמא וכו' אבל וכו' שקר הוא לך וכתיב כצ"ל והד"א: (ו) תוס' ד"ה המלוה וכו' ומלאוהו רעות רבות וצרות זה:

◆

מוסף רש"י

אז תקרא וה' יענה. לעיל מיניה כתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו' ומבשרך לא תתעלם, הייני נושא בת אחותו ומקרב את קרוביו, ואוהב את שכניו נמי כמקרב את קרוביו דכתיב (משלי כז) טוב שכן קרוב מאח רחוק, ומלוה לעני בשעת דחקו בכלל פרוס לרעב לחמך וכי תראה ערום (סנהדרין עו:). **תשפיץ.** תחוק (מגילה ד. ע"ש). **מתמסכן.** מביאו לידי עניות (סוטה יא.).

◆

תוספות ישנים

לאתויי האם וי"מ [דנקט אחותו] דאחותו לא מצויא למטרח להשיאה אבל לא נקט בת אחיו דאחיו טרח ומשיאה וי"מ דווקא בת אחותו אבל לא בת אחיו דלאתי להפקיע מצות יבום: **אין לך** [אומנות] פחותה מקרקע וא"ת והא איהו קאמר לעיל כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם וי"ל דדיבור יש לו לקנות אם גם להשתכר [במאות] (ובנין) [כיתון] אבל להיות בה כל אומנותו אינו עושה כהוגן שאין לך אומנות פחותה מקרקע להיות בה כל עיקר מלאכתו: זבין ולא תיזול. פי' מכור כלי תשמישך קודם שתהיה עני ולא נכרת דמאי קאמר ר"ת ביסתרקי אבל גלימא לא הרי יש לו למכור כל אשר לו קודם שיהיה עני ונראה לפרש כדאמרינן בחלק תיזול עיתות הוא דוני בשוקא וה"ל זבין ולא תיזול כלומר קנה בגדים אחרים ולא תלבוש [illegible] יותר [illegible] בזול ועל לקנות מלאכת וה"מ ביסתרקי אבל גלימא לא דידאי גלימא יש לו לארוג כבוטי דלאה לא מתרמי לה עשייה כתיקנה הישב כפי מדתו:

מסורת הש"ס

א) [כתובות נב. פרש"י ד"ה זכה אם יש לו מזל טוב], ב) [נ"ל אלו], ג) [גירסת הערוך מידול ע"ש דמבוא לאיה כמו דילא כשוקא חולין ס.], ד) [סוטה יא.], ה) [ילקוט ליתא ואם כן שפיר טולל הך מימרא דרבי אלעזר כהדי הנך מימרות דר"א דלעיל וצ"ל יאמר ר"א אין וכו'], ו) [שבת קלט. ע"ש כ"כ ח. ע"ש], ז) [יומא עדשים תרגום ותבשיל דטלופחין], ח) סוטה מו:, ט) [רש"ל], י) [רש"ל].

◆

תורה אור השלם

1. אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און: ישעיהו נח ט
2. זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם: בראשית ה ב
3. השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם: תהלים קטו טז
4. ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו: בראשית ב יח
5. ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: בראשית ב כג
6. ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה: בראשית יב ג
7. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: בראשית יח יח
8. וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט מלחים כל חבלי הים אל הארץ יעמדו: יחזקאל כז כט
9. הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב: צפניה ג ו
10. אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה כל אשר פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו כל עלילותם: צפניה ג ז
11. ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה: קהלת ז כו
12. ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו: ירמיהו ט ד

◆

לעוי רש"י

פוישו"ן. שפע.
טאפי"ט (טרפי"ד). שטיח.
פלשטי"ר. לטייח.